

Тема 5.

ПРЕДСТАВНИКИ

1. Поняття, сутність, ознаки та значення представництва в цивільному процесі.
2. Види цивільного процесуального представництва. Особи, які можуть бути та які не можуть бути представниками.
3. Повноваження процесуального представника та порядок їх оформлення.

1. Поняття, сутність, ознаки та значення представництва в цивільному процесі

Поняття «представництво» відоме багатьом галузям права, зокрема цивільному, трудовому, сімейному, цивільному процесуальному, адміністративному процесуальному, кримінальному процесуальному тощо. Як слушно зазначає Є.О. Харитонов, хоча про представництво може йтися як про певне універсальне поняття, що властиве праву загалом і має свої особливості в окремих галузях законодавства, водночас воно є передусім категорією цивільно-правовою, найбільш повно і всебічно проявляючись у цивільних відносинах¹⁷⁰.

На жаль, ЦПК України не надає визначення поняття «представництво», а в ЦК України йдеться про представництво як правовідношення, у якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право здійснити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Загалом у юридичній літературі терміном «представництво» може позначатися:

¹⁷⁰ Харитонов Є.О. Становлення інституту представництва у цивільному законодавстві України. *Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2014. Вип. 1. С. 171.

- 1) правовий інститут (представництво в об'єктивному значенні), а саме як сукупність правових норм, що опосередковують суспільні відносини, пов'язані з певною діяльністю, яку одна особа здійснює від імені і в інтересах іншої особи;
- 2) діяльність однієї особи від імені та в інтересах іншої особи (представництво в суб'єктивному значенні). Полягає в тому, що представництво розглядається як правовідношення, з огляду на яке правомірні юридичні дії, здійснені представником від імені того, кого представляють, безпосередньо створюють, змінюють або припиняють для останнього цивільні права та обов'язки;
- 3) юридичний факт — складова частини підстави виникнення цивільних прав та обов'язків у особи, яку представляють¹⁷¹.

Щодо сутності представництва саме в цивільному процесі, то ми поділяємо позицію Я.П. Зейкан та В.В. Ігнатенко, які, зважаючи на те, що відносини представника й суду — це не продовження представницьких відносин, а самостійні відносини, які не можна розглядати в контексті представницьких (неможливо говорити про представницькі відносини у процесі, оскільки вони взагалі в ньому не виникають, а лише про участь у справі представника, який вступає у відносини із судом з метою реалізації своїх повноважень), сприймають представництво в цивільному процесі як процесуальну діяльність, що відбувається в межах правовідношення між представником та судом, однієї особи (представника) від імені та в інтересах іншої особи, що здійснюється з метою захисту та охорони прав, свобод та інтересів у суді особи, яку представляють, і надання допомоги суду в установленні дійсних прав і обов'язків осіб, які беруть участь у справі¹⁷². Подібної позиції дотримується і Ю.С. Червоний, який розглядає представництво в цивільному процесі як процесуальну діяльність особи

¹⁷¹ Харитонов Є.О. Становлення інституту представництва у цивільному законодавстві України. *Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2014. Вип. 1. С. 171.

¹⁷² Зейкан Я.П., Ігнатенко В.В. Представництво у цивільному процесі. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_1_15 на с. 94 (дата звернення: 04.04.2019).

(представника) на підставі наявних у неї повноважень, що породжує цивільні процесуальні правовідносини між представником і судом, спрямовану на охорону, захист суб'єктивних прав та інтересів особи, яку представляють, сприяє суду в повному та об'єктивному з'ясуванні обставин справи, у винесенні законного та обґрунтованого рішення¹⁷³. Як форму надання правової допомоги однією особою (представником) іншій особі (особі, яку представляють), що полягає у здійсненні процесуальних дій представником від імені і в інтересах особи, яку представляє, у межах отриманих повноважень у зв'язку з розглядом і вирішенням судом цивільної справи розглядає цивільне процесуальне представництво й С.В. Васильєв¹⁷⁴. Слід зазначити, що на це зважає й український законодавець, який у ЦПК України розглядає представництво через вид правничої допомоги (ст. 15) або вживає такі словосполучення, як «участь у справі представника» (ст. 58).

Інститут судового представництва в сучасному вигляді сформувався не відразу, а його становлення має давні історичні корені. Так, тривалий час у судочинстві панував принцип особистої явки сторони в суд, а тому судове представництво протягом певного періоду існувало разом з правозаступництвом¹⁷⁵. На території України представництво в цивільному процесі започатковується із часів Київської Русі (Руська Правда). Але таке представництво розглядається як природне представництво в суді, ураховуючи насамперед принцип особистої явки сторін на суд, а також домінування примітивного натурального господарства, яке не вимагало розгалуженого писаного правового регулювання та звичаєвого права, на основі якого здійснювали судочинство (носії звичаєвого права, які, як і сторони на суді, сторонньої допомоги обізнаних у праві осіб не потребували)¹⁷⁶.

¹⁷³ Цивільний процес України : підручник / За ред. Ю.С. Червоного. К. : Істина, 2007. С. 108

¹⁷⁴ Тертишніков В.І. Цивільний процес України (лекції) : навч.-практ. посіб. Х. : ФОП Вапнярчук Н.М., 2009. С. 74.

¹⁷⁵ Русин О.Ю. Судове представництво в цивільному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. Івано-Франківськ, 2017. С. 10.

¹⁷⁶ Попелюшко О.В. Щодо питання про зародження та становлення адвокатури України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2016. № 1(13). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16pvosau.pdf> (дата звернення: 04.04.2019).

Зародження інституту представництва в цивільному судочинстві було зумовлене суспільно-економічними умовами, розвитком торгівлі та товарно-грошових відносин. Воно пов'язане із формуванням адвокатури, яка набула рис професійного характеру (професійної адвокатури) у період польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.). У той же час відбулося нормативне закріплення терміна «прокуратор» як фахівця, для якого заступництво стало вже професією (тобто йдеться фактично про аналог терміна «адвокат» у сучасному його розумінні)¹⁷⁷.

Організаційне оформлення інституту представництва в цивільному процесі було юридично оформлено внаслідок проведення судової реформи 1864 року. Так, особливе значення для становлення цього інституту мав Статут цивільного судочинства 1864 року, згідно з яким кожна зі сторін могла залучити представника, що мав право виконувати дії, надані сторонам. Винятки із цього правила встановлювалися законом. Основним було те, що представник наділявся таким же обсягом процесуальних прав, як і довіритель, а всі дії представника, вчинені в межах довіреності, були обов'язковими для довірителя¹⁷⁸. Норми Статуту 1864 року в деяких моментах були взяті за основу і під час реформування сучасного процесуального права¹⁷⁹.

Розвиток інституту цивільного-процесуального представництва ХХ ст. пов'язаний із перебуванням українських земель під владою радянської Росії. Прийняті у 20-х роках два ЦПК УРСР зважали на те, що сторони можуть вести справу в суді особисто або через своїх представників (представниками могли бути члени колегії оборонців; профспілки в особі своїх уповноважених, уповноважені незаможних селян), повноваження яких оформлялися довіреністю, засвідченою нотаріально, або ж ордером, виданим відповідною юридичною

¹⁷⁷ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. С. 86.

¹⁷⁸ Судебные уставы 20 ноября 1864 года с изложением рассуждений, на коих они основаны: в 5 ч. 2-е изд., доп. С.-Пб.: Тип. второго Отд. Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1867. Ч. 3. 289 с.

¹⁷⁹ Лавицкая М.И. Развитие российской адвокатуры в период с 1864 по 1917 год. *Ученые записки Орловского государственного университета*. 2012. № 4. С. 60.

консультацією. Отже, інститут судового представництва отримав широке закріплення у процесуальному законодавстві із чітким визначенням його суб'єктів та документальним оформленням їх повноважень. ЦПК УРСР 1963 року передбачав можливість громадян вести свої справи в суді особисто або через своїх представників, і особиста участь у справі громадянина не позбавляла його права мати в цій справі представника¹⁸⁰.

У 2004 році було прийнято нині чинний ЦПК України, положення якого найбільш точно відповідали вимогам того часу, значно розширюючи коло осіб, які мають право здійснювати представницькі функції, а особлива увага приділяється професійному представництву прав осіб через адвоката.

3 жовтня 2017 року приймається Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»¹⁸¹, яким вносяться суттєві зміни щодо інституту представництва в цивільному судочинстві. На відміну від попереднього процесуального законодавства, представник у редакції ЦПК України 2017 р. вперше виводиться зі складу осіб, які беруть участь у справі («учасників справи»). Так, відповідно до положень Глави 4 Розділу 1 ЦПК України, усі учасники судового процесу розподіляються на учасників справи, представників та інших учасників процесу. Наявність такого регулювання, з одного боку, указує на специфічне правове становище представника в цивільному судочинстві, а з іншого — використання українським законодавцем винятково поняття «учасники справи» (за аналогією з попереднім — «особи, які беруть участь у справі») у багатьох випадках може ускладнити реалізацію покладеної на представника функції, зважаючи

¹⁸⁰ Курило М.П. Етапи становлення міжгалузевого процесуального інституту представництва. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. Вип. 4, Т. 1. С. 93–94.

¹⁸¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.

на неврахування в ЦПК України особливостей такої правової конструкції (зокрема щодо можливості участі представника в закритому судовому засіданні (ч. 10 ст. 7), надсилання йому судових повісток (ст. 128), повідомлення судом про місце, дату й час судового засідання (ч. 2 ст. 211), зазначення відомостей про представника у протоколі судового засідання та ухвалі суду (відповідно ст. 248 та 260) тощо). Недолік полягає і в такому використанні законодавцем конструкції «особи, які беруть участь у справі» (ч. 1 ст. 237, ч. 2 ст. 239, ч. 2 ст. 258 ЦПК України), але при цьому вже не розкривається її зміст¹⁸².

Представник у цивільному судочинстві, за твердженням М.Й. Штефана, покликаний виконувати *дві основні функції*, а саме захищати права та інтереси осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правозаступництво); представляти таких осіб, бути їх повіреними (здійснювати процесуальне представництво)¹⁸³. Такі функції за своєю природою відповідають двом основним видам адвокатської діяльності, що передбачені ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (захист і представництво)¹⁸⁴. Захист та представництво, які є основними напрямками (функціями) в аспекті процесуальної форми діяльності адвоката, не виключають один одного, а навпаки — є взаємопов'язаними, притаманними всій процесуальній його діяльності та спрямованими на досягнення єдиної мети, а саме — сприяння реалізації та забезпеченню захисту прав, свобод та інтересів клієнта¹⁸⁵. У юридичній літературі як функцію представника розглядають і сприяння суду у встановленні об'єктивної істини та постановленні законного й обґрунтованого рішення¹⁸⁶.

¹⁸² Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 187.

¹⁸³ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. С. 158.

¹⁸⁴ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 17.

¹⁸⁵ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.10. К., 2018. С. 29.

¹⁸⁶ Єфімов О.М. Правова сутність представництва в цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2015. № 4(4). С. 65.

Ознаками цивільного процесуального представництва є:

- 1) представництво — це здійснення представником процесуальних дій у суді, що відбувається в межах правовідносин представника й суду¹⁸⁷. Ураховуючи те, що суд є обов'язковим учасником цивільних правовідносин, то правовідносини в цивільному судочинстві за участю представника відбуваються між двома сторонами, а саме між представником і судом. У цьому випадку потрібно враховувати наявність внутрішніх та зовнішніх правовідносин. Внутрішні правовідносини виникають між представником та особою, яку він представляє, і регламентуються нормами матеріального права (наприклад, договірним правом в аспекті реалізації положень договору доручення), тоді як зовнішні правовідносини існують між судом і представником та врегульовані процесуальним законодавством;
- 2) представник виступає від імені особи, яку представляє та діє в її інтересах. У ч. 1 ст. 64 ЦПК України передбачено, що представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Незважаючи на похідний характер виникнення повноважень у представника в цивільному процесі, його процесуальний статус необхідно сприймати як самостійний. Про процесуальну самостійність правового статусу представника у цивільному провадженні свідчить насамперед той факт, що він «виступає не за особу, яку він представляє, а поряд з нею, та володіє в процесі власними процесуальними правами та обов'язками»¹⁸⁸. Ч. 2 ст. 58 ЦПК України закріплена норма, згідно з якою особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Але така самостійність має не абсолютний,

¹⁸⁷ Чванкін С.А. Добровільне представництво у цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. О., 2005. С. 8.

¹⁸⁸ Макушкіна Е.Э. Право адвоката на сбор доказательств : автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.15. Томск, 2007. С. 15.

а відносний характер. Найкраще це проявляється у випадку, коли представником у цивільному процесі є адвокат, оскільки, з одного боку, він наділений правом самостійно обирати методи та засоби надання правової допомоги своєму клієнту, а з іншого — йому забороняється займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта. Крім цього, адвокат має враховувати й дію принципу пріоритетності інтересів клієнта, але водночас не забувати, що закон і моральність у його професійній діяльності є вищими за волю його клієнта¹⁸⁹;

- 3) представник не є учасником спірних матеріальних правовідносин, за винятком випадку, коли співучасники доручили ведення справи одному з них (ст. 50 та ч. 4 ст. 60 ЦПК України). Водночас представник у цивільному процесі має власний процесуальний інтерес, що хоча й не є матеріально-правовим та відрізняється від інтересу сторін та третіх осіб (заявників та заінтересованих осіб), все ж таки повинен розглядатися як юридичний інтерес. Такий інтерес представника спрямований на отримання позитивного результату справи для особи, яку він представляє¹⁹⁰;
- 4) представник у цивільному судочинстві має специфічне правове становище. Відповідно до положень ЦПК України його не віднесено ні до учасників справи (відповідно до попередніх редакцій ЦПК України представники поряд із сторонами та третіми особами відносились до осіб, які беруть участь у справі), ні до інших учасників судового процесу;
- 5) через представника можуть діяти тільки учасники справи (сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи);

¹⁸⁹ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката у цивільному судочинстві в контексті змін до процесуальних кодексів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 383. URL: http://pap.in.ua/6_2017/115.pdf (дата звернення: 04.04.2019).

¹⁹⁰ Заборовський В.В. Особливості правового статусу адвоката-представника в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 3. С. 166.

- 6) процесуальні дії представника породжують правові наслідки для особи, яку він представляє, за умови, що він діє в межах наданих йому повноважень¹⁹¹.
- 7) процесуальний представник діє в межах повноважень, що йому надані законодавством та особою, яку він представляє (має можливість обмежити його повноваження, а застереження про це повинні міститись у виданій представникові довіреності або ордері);
- 8) представництво в цивільному процесі допускається на всіх його стадіях та у всіх видах цивільного судочинства. У деяких випадках суд може визначати явку особи, яку в суді представляє представник, обов'язковою (п. 5 ч. 2 ст. 223 ЦПК України) або ж про обов'язковість такої участі йдеться безпосередньо в положеннях Кодексу (наприклад, ч. 2 ст. 313 – суд розглядає справу про усиновлення повнолітньої особи з обов'язковою участю заявника (заявників), усиновлюваної особи, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати). Зважаючи на усталену практику, за твердженням Я.П. Зейкана і В.В. Ігнатенка, суд викликає сторони для надання особистих пояснень у справах про розірвання шлюбу, установлення батьківства, позбавлення батьківських прав, поновлення на роботі, про захист честі та гідності¹⁹².

С.В. Васильєв виділяє *соціальне* (контроль суспільства за тим, яка роль представництва і вплив на рівень охорони життєвих цінностей і благ особистості при здійсненні правосуддя по цивільних справах), *політичне* (проявляється в реалізації норм Конституції України, що закріплюють рівноправність громадян перед законом і судом, недоторканність приватного життя, державний захист прав і свобод, право на одержання правової допомоги) та *правове* (виражається

¹⁹¹ Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного впровадження : монографія. К. : Атіка, 2011. С. 315.

¹⁹² Зейкан Я.П., Ігнатенко В.В. Представництво у цивільному процесі. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_1_15 на с. 94 (дата звернення: 04.04.2019).

в можливостях використання правового потенціалу представництва з метою реалізації суб'єктивних процесуальних прав, захисту й охорони інтересів, майна, інших цінностей і благ у цивільному судочинстві) значення представництва¹⁹³.

Важливу роль для розкриття сутності інституту представництва в цивільному процесі відіграє і його розмежування з інститутом представництва в цивільному праві. Так, значну увагу розмежуванню вказаних інститутів приділили такі науковці, як В. Цюра¹⁹⁴ та С.А. Чванкін¹⁹⁵, які наводять майже аналогічні відмінні риси між представництвом у цивільному праві та представництвом у цивільному процесі, а саме:

- 1) правовідносини, що складаються між представником і довірителем, представником і судом у цивільному процесі, мають різний галузевий характер;
- 2) мета цивільного представництва — здійснення правочинів та інших юридичних дій від імені особи, яку представляють, а процесуального — захист прав та інтересів осіб, які беруть участь у справі, реалізація представником процесуальних прав та обов'язків особи, яку він представляє, у цивільному судочинстві, надання допомоги суду у здійсненні правосуддя по цивільних справах;
- 3) засоби досягнення цілей представництва у цивільному процесі визначаються чітко у ЦПК України, у цивільному праві — як правило, особою, яку представляють;
- 4) при цивільному представництві не може бути подвійного представництва (у разі передоручення дії вчиняє замісник, якому представник передоручив здійснення дій (чи їх частину), а в процесі законний представник може доручити ведення справи договірному представникові;

¹⁹³ Васильєв С.В. Цивільний процес України : навч. посіб. Х. : Еспада, 2009. С. 84–85.

¹⁹⁴ Цюра В. Концепція представництва в світлі положень сучасного цивільного та цивільного процесуального законодавства України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 90. С. 48.

¹⁹⁵ Чванкін С.А. Розмежування інституту представництва в цивільному праві та цивільному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 34. С. 287–291.

- 5) у разі цивільного представництва у здійсненні юридичних дій бере участь тільки представник, а в процесуальному поряд із представником може брати участь і особа, яку представляють;
- 6) повноваження представника у матеріальних правовідносинах визначаються, як правило, змістом договору доручення або довіреністю і, відповідно, залежать від волевиявлення сторони, а в процесі — нормами ЦПК України;
- 7) можливість учиняти у цивільному процесі представником будь-які процесуальні дії, а не тільки визначені в довіреності;
- 8) відрізняються також і підстави припинення представництва. Зокрема, матеріально-правове представництво припиняється з припиненням дії довіреності, договору доручення та з огляду на інші матеріально-правові факти, а цивільно-процесуальне представництво — поряд з матеріально-правовими і з процесуальними фактами, наприклад, з припиненням провадження по справі;
- 9) під час представництва в цивільному процесі представник може вступати у правовідносини тільки із судом. Під час представництва в цивільному праві представник може вступати у правовідносини з будь-якими суб'єктами права, якщо інше не вказане в довіреності;
- 10) представник у цивільному процесі може від імені того, кого представляє, виконувати будь-які процесуальні дії. У цивільному ж праві не можна вчиняти будь-які дії через представника (наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 1247 ЦК України, не можна вчинити заповіт через представника);
- 11) обов'язковою умовою здійснення представництва в цивільному процесі є наявність належно оформлених повноважень чи документів, що підтверджують повноваження законного представника, а в цивільному праві можливе представництво без оформлення повноважень.

2. Види цивільного процесуального представництва. Особи, які можуть бути та які не можуть бути представниками

Відповідно до ч. 1 ст. 58 ЦПК України сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Тобто український законодавець, поряд із класичним представництвом виділяє й такий вид, як самопредставництво. Доцільність застосування терміна «самопредставництво» проявляється в аспекті участі юридичної особи. Так, М.А. Тетерук зазначає, по-перше, що самопредставництво юридичної особи — це різновид процесуального представництва, при якому юридична особа бере участь у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, при цьому процесуальні права та обов'язки реалізуються не іншою особою, а органом самої юридичної особи, оскільки юридична особа не може брати участь у справі безпосередньо через свою правову природу, а по-друге, судова практика чітко окреслює, що самопредставництво юридичної особи може здійснюватися керівником за посадою або іншою особою, повноваження якого підтверджені законом або установчими документами, але ні в якому разі не за довіреністю¹⁹⁶.

У юридичній літературі наявні й інші критерії класифікації представництва в цивільному судочинстві, а саме:

- 1) *за підставами виникнення*: договірне і законне. С.А. Чванкін зазначає, що в одному випадку представництво може виникнути тільки за наявності договірних відносин між особою, яку представляють, і представником, в інших — для виникнення представництва укладання договору не потрібне. Воно виникає із закону, адміністративного чи судового акту за наявності

¹⁹⁶ Тетерук М.А. Самопредставництво юридичної особи в господарському судочинстві. *Право і суспільство*. 2018. № 2, Ч. 3. С. 53–54.

таких юридичних фактів, як споріднення, усиновлення, установлення опіки й піклування та ін¹⁹⁷. Законні представники можуть брати участь у суді самостійно або доручати ведення справи іншим особам. Порядок призначення або заміни законного представника судом регламентується ст. 63 і 300 ЦПК України. Законне представництво відповідно до положень ст. 59 ЦПК України:

- щодо малолітніх осіб і недієздатних фізичних осіб — їхні права, свободи та інтереси захищають у суді відповідно батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом;
 - щодо неповнолітніх осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена — їхні права, свободи та інтереси можуть захищати у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена;
- 2) *за ступенем необхідності (за способом виникнення)*: добровільне (факультативне) і необхідне (обов'язкове). Обов'язкове представництво наявне у випадку, коли участь представника є необхідною за об'єктивними обставинами (наприклад, участь законних представників малолітніх осіб та осіб, визнаних недієздатними), у той час необов'язкове (факультативне) представництво — коли участь представника цілком залежить від розсуду та волевиявлення, тобто суб'єктивного ставлення до цього особи, права та інтереси якої потребують захисту в суді (наприклад, участь добровільних представників фізичних та юридичних осіб)¹⁹⁸;
- 3) *за ознакою осіб, в інтересах яких здійснюється представництво в суді (юридичною природою особи, яку представляють)*, виділяють:

¹⁹⁷ Чванкін С.А. Добровільне представництво у цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. О., 2005. С. 115.

¹⁹⁸ Курс цивільного процесу : підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х. : Право, 2011. С. 353.

- представництво фізичних осіб. Фізична особа в цивільному процесі може брати участь особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Підставами представництва можуть бути або ж вимоги закону (законне представництво), або ж договір (доручення, про надання професійної правничої допомоги);
- представництво юридичних осіб. Юридична особа незалежно від порядку її створення бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи) або через представника (ч. 3 ст. 58 ЦПК України);
- представництво держави, територіальної громади. Держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування), або через представника. Держава (територіальна громада), як зазначає Ю.Ю. Рябченко, бере участь у цивільній справі через відповідних суб'єктів публічної влади, які уособлюють державу (територіальну громаду), а не є представниками. Суб'єкт публічної влади аналогічно бере участь у справі через відповідну посадову особу, яка уособлює вже відповідного суб'єкта публічної влади, а не є його представником. Крім того, держава (територіальна громада) може брати участь у цивільному судочинстві через представника шляхом укладення відповідних договорів (добровільне представництво)¹⁹⁹;

¹⁹⁹ Рябченко Ю.Ю. Представник та його повноваження у справах за участі суб'єктів публічної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 47, Т. 1. С. 165.

4) за суб'єктним складом осіб, які виступають представниками (залежно від наявності їх професійної підготовки). За цим критерієм виділяють кваліфікованих (професійних) представників та некваліфікованих (непрофесійних) представників²⁰⁰. Так, у ч. 2 ст. 15 ЦПК України йдеться, що представництво в суді як вид правничої допомоги здійснюється винятково адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, установлених законом. Водночас ч. 1 та 2 ст. 60 Кодексу закріплено положення, згідно з яким представником у суді може бути адвокат або законний представник, а під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, які не можуть бути представниками. Крім цього, п. 18 Розділу XII «Прикінцеві положення» ЦПК України та пп. 11 п. 16-1 Розділу XV «Перехідні положення» Конституції України були закріплені положення щодо поетапного запровадження монополії адвоката на представництво інших осіб у суді.

Тобто представником у суді може бути:

- адвокат;
- законний представник (ст. 59 ЦПК України);
- особа, яка досягла 18 років та має цивільну процесуальну дієздатність – під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи – ч. 6 ст. 19 ЦПК України).

Особливість правового статусу адвоката полягає в тому, що він, крім прав та обов'язків, що надаються йому цивільним процесуальним законодавством, володіє також комплексом професійних прав, обов'язків і гарантій, передбачених, зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Правилами адвокатської

²⁰⁰ Сидоров Р.А. Представительство в гражданском процессе : автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.15. Тверь, 2003. С. 16.

етики²⁰¹. Наявність такої професійної складової в статусі адвоката у цивільному судочинстві є тією основною рисою, що відрізняє його від інших осіб, які можуть бути представниками в суді²⁰². Закріплення на конституційному рівні фактично монополії на здійснення основних видів правової допомоги (захисту та представництва) за адвокатами спрямоване на забезпечення належних умов реалізації конституційного права особи на професійну правничу допомогу. Щодо адвокатури, то такими умовами, зокрема, є встановлення суттєвих кваліфікаційних та інших вимог до кандидатів на здобуття статусу адвоката, а також закріплення особливого статусу адвоката, реалізація якого здійснюється на засадах професійності та незалежності²⁰³.

Цивільне процесуальне законодавство не тільки визначає осіб, які можуть бути представниками в суді, але й указує на те, хто ними бути не може. Так, у ст. 61 ЦПК України зазначається, що не може бути представником у суді особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок або є помічником судді, який розглядає справу. З одного боку, позитивність цієї норми полягає в неможливості однієї особи займати подвійне процесуальне становище в суді, а з іншої — піддається сумніву існування категоричної норми щодо неможливості в усіх випадках бути представником особи, яка була свідком по справі (у ч. 1 ст. 92 ЦПК України йдеться, що сторони, треті особи та їхні представники за їхньою згодою, зокрема за власною ініціативою, якщо інше не встановлено Кодексом, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи). Тож позитивною є норма ст. 78 КПК України, яка серед підстав для відводу захисника, представника, на відміну від попереднього КПК України, не передбачає таку як його допит як свідка.

²⁰¹ Правила адвокатської етики, затверджені Звітньо-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. URL: <http://vkdka.org/wp-content/uploads/2017/07/PravilaAdvokatskoji-Etiki2017.pdf> (дата звернення: 04.04.2019).

²⁰² Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 199.

²⁰³ Заборовський В.В. Адвокат як суб'єкт надання правової (професійної правничої) допомоги. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 248–250. URL: http://pap.in.ua/2_2016/76.pdf (дата звернення: 04.04.2019).

Не може бути представником і особа, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя. Така норма є позитивною новелою чинної редакції ЦПК України та за своєю природою відповідає положенню ч. 1 ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги в разі конфлікту інтересів). Її існування спрямоване як на забезпечення збереження конфіденційності отриманої представником інформації, так і на дотримання принципу неприпустимості конфлікту інтересів, що є необхідними умовами існування довіри у відносинах між представником і особою, яку він представляє²⁰⁴. Подібну мету має й положення ч. 5 ст. 64 ЦПК України, згідно з яким у разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі він не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору.

Ураховуючи особливість професійної діяльності суддів, прокурорів, слідчих, працівників підрозділів, які здійснюють оперативнорозшукову діяльність, то за загальним правилом вони не можуть бути представниками в суді. Водночас законодавець передбачає можливість участі таких осіб як представників у цивільному судочинстві, але тільки в разі, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники. Також потрібно врахувати й те, що суддя не може розглядати справу й підлягає відводу (самовідводу), якщо він брав участь у справі, зокрема як представник, адвокат, або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі (п. 2 ч. 1 ст. 36 ЦПК України).

²⁰⁴ Заборовский В.В. Сущность принципов, на которых построены взаимоотношения адвоката с судом и другими участниками судебного производства. *Евразийская адвокатура*. 2015. № 4 (17). С. 29–34.

3. Повноваження процесуального представника та порядок їх оформлення

Досліджуючи ознаки цивільного процесуального представника, ми зазначали, що він виступає від імені особи, яку представляє та діє в її інтересах. Так, у ч. 1 ст. 64 ЦПК України передбачено, що представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Тобто представник наділяється фактично таким же колом прав і обов'язків, яким володіє особа, інтереси якої він представляє (ст. 43, 49 ЦПК України). Усе це вказує на похідний характер виникнення повноважень представника та наявність суттєвого взаємозв'язку між правовим статусом (діяльністю) представника й особи, яку він представляє. Такий взаємозв'язок полягає насамперед у тому, що:

- представник діє від імені особи, яку він представляє, а тому процесуальні наслідки породжує саме для неї;
- учасник справи наділяється правом самостійно визначати обсяг повноважень його представника. Так, у ч. 2 ст. 64 ЦПК України зазначається, що обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері;
- вручення судової повістки представникові учасника справи вважається врученням повістки і цій особі (ч. 5 ст. 130 ЦПК України);
- у разі зловживання представником сторони процесуальними правами суд має право покласти на сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору (ч. 9 ст. 141 ЦПК України);
- у разі невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд з урахуванням конкретних обставин справи може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника (ч. 3 ст. 148 ЦПК України);

- якщо копію судового рішення вручено представникові, вважається, що її вручено й особі, яку він представляє (ч. 7 ст. 272 ЦПК України);
- суд розглядає справу за відсутності учасника справи, якого було належно повідомлено про судові засідання, у разі, якщо з'явився його представник, крім випадків, коли суд визнав явку учасника справи обов'язковою (п. 4 ч. 3 ст. 223 ЦПК України);
- діяльність представника повинна відповідати інтересам особи, яку він представляє. У деяких випадках на суд покладається обов'язок не тільки перевірити обсяг повноважень представника, але й установлювати відповідність діяльності представника інтересам особи, яку він представляє (суд не приймає відмови від позову, зменшення розміру позовних вимог, визнання позову відповідачем, приймає ухвалу про відмову в затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд у справі, у якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє — ч. 6 ст. 49, ч. 5 ст. 206, ч. 5 ст. 207 ЦПК України) тощо.

У тому разі, якщо представником у суді є адвокат, то разом з процесуальними правами й обов'язками він наділяється й комплексом професійних прав (ст. 20), обов'язків (ст. 21) та гарантій (ст. 23), що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Особливістю правового статусу адвоката є й те, що за невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків його може бути притягнуто й до дисциплінарної відповідальності²⁰⁵. Зокрема, у ст. 262 ЦПК України зазначається, що суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (зокрема, якщо підписана адвокатом

²⁰⁵ Заборовський В.В. Дисциплінарна відповідальність адвоката: поняття та види. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 4. С. 92–95. URL: http://pap.in.ua/4_2014/4_2014.pdf (дата звернення: 04.04.2019); Заборовський В.В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 31. Т. 3. С. 115–118.

позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом. Така ухвала, яку необхідно сприймати як один з основних приводів для порушення дисциплінарного провадження щодо адвоката²⁰⁶, надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката (кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури відповідного регіону). Слід урахувати й те, що на адвоката-представника покладається й кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а також умисне невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмежень повноважень, установлених договором про надання правничої допомоги (ст. 400-1 КК України). Таке положення є превентивною нормою, що спрямована на недопущення можливості зловживання адвокатом своїм правовим становищем та захист клієнта від недобросовісних діянь з боку його адвоката²⁰⁷.

Невіддільним елементом здійснення процесуальної діяльності представника є оформлення його повноважень, яке не тільки встановлює сутність взаємовідносин між ним і особою, інтенси якої він представляє, але й визначає особливості процесуального статусу представника (документи, що підтверджують повноваження представника, зокрема, можуть визначати обмеження його повноважень) та є необхідною умовою його повноцінної реалізації.

Оформлення повноважень представника в цивільному судочинстві здійснюється за допомогою документів, передбачених ст. 62 ЦПК України. Повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені такими документами:

- 1) довіреністю фізичної або юридичної особи;
- 2) свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.

²⁰⁶ Заборовський В.В. Окрема ухвала суду як привід для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката: практичні проблеми застосування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 105–109.

²⁰⁷ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. С. 289.

Способи посвідчення довіреності залежать від того, хто є стороною або іншим учасником справи. Так, довіреність фізичної особи має бути посвідчена:

- нотаріально (ст. 34 Закону України «Про нотаріат»²⁰⁸ та Глава 4 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України²⁰⁹);
- іншою особою, у визначених законом випадках (ст. 40 Закону України «Про нотаріат»²¹⁰ та Постанова Кабінету Міністрів «Про порядок посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених»²¹¹ (у п. 26 Постанови вказується на те, що в довіреності на ім'я адвоката необхідно зазначити номер і дату видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та організаційну форму здійснення адвокатської діяльності));
- ухвалою суду. У ч. 2 ст. 62 ЦПК України йдеться, що в разі задоволення заявленого клопотання щодо посвідчення довіреності фізичної особи на ведення справи, що розглядається, суд без виходу до нарадчої кімнати постановляє ухвалу, яка заноситься секретарем судового засідання до протоколу судового засідання, а сама довіреність або засвідчена підписом судді копія з неї приєднується до справи;
- посадовою особою органу (установи), який прийняв рішення про надання особі безоплатної вторинної правничої допомоги (відповідно до ч. 3 ст. 21 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»²¹² повноваження адвоката підтверджуються

²⁰⁸ Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.

²⁰⁹ Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Ст. 66.

²¹⁰ Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.

²¹¹ Про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/419-94> (дата звернення: 04.04.2019).

²¹² Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги та довіреністю відповідно до вимог процесуального законодавства).

Щодо юридичної особи, то довіреність від її імені видається за підписом (електронним цифровим підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами.

У цивілістичній доктрині існує дискусія щодо правової сутності довіреності²¹³, яка «розглядається як договір, односторонній правочин, документ, що підтверджує повноваження»²¹⁴. Вважаємо за необхідне в широкому сенсі розглядати довіреність саме як односторонній правочин²¹⁵, яка являє собою складний юридичний склад, що «включає в себе: волю довірителя (на вчинення основної юридичної дії і на відчуження своїх суб'єктивних прав представнику), уповноваження, тобто письмове оформлення повноважень і вручення їх третім особам або представнику»²¹⁶. Основою видачі довіреності є договір, оскільки «видача довіреності як самостійний акт не може слугувати підставою для представництва»²¹⁷. Таких позицій дотримується й український законодавець (ст. 244 ЦК України). Так, зокрема, договір доручення (договір про надання правової допомоги) завжди слугує основою для видачі довіреності, яка у свою чергу є підставою реалізації повноважень представника у взаємовідносинах із судом²¹⁸.

Документами, які посвідчують повноваження законних представників, є свідоцтво про народження малолітніх та неповнолітніх

²¹³ Заборовський В.В. Довіреність як документ, що посвідчує повноваження адвоката. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 270–271. URL: http://pap.in.ua/6_2016/80.pdf (дата звернення: 04.04.2019).

²¹⁴ Лазаренкова О.Г., Сидорова В.Н. Некоторые спорные вопросы обновленного законодательства об удостоверении доверенности. *Нотариус*. 2015. № 3. С. 22.

²¹⁵ Гордон А. Представительство в гражданском праве. С.-Пб.: Тип. Шредера, 1879. С. 85.; Дороженко М.Ю. Гражданско-правовое регулирование представительства: проблемы теории и законодательства : автореф. дисс. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. М., 2007. С. 18.

²¹⁶ Орлова М.М. Доверенность как письменное уполномочие. *Бюллетень нотариальной практики*. 2003. № 4. С. 22.

²¹⁷ Дурнева П.Н. Основания возникновения добровольного представительства. *Проблемы реализации современных правоотношений* : материалы Всероссийской научно-практической конференции. Невинномыск : НГТИ, 2011. С. 95.

²¹⁸ Балабан Д.В., Заборовський В.В. Співвідношення довіреності і договору доручення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43. Т. 1. С. 95.

дітей або рішення про призначення опікуном (піклувальником) чи охоронцем спадкового майна. Щодо порядку призначення законних представників, то відповідно до положень ст. 63 ЦПК України, у разі відсутності у сторони чи третьої особи, визнаної недієздатною або обмеженою у цивільній дієздатності, законного представника суд за поданням органу опіки та піклування ухвалою призначає опікуна або піклувальника і залучає їх до участі у справі як законних представників. Також передбачається, що якщо при розгляді справи буде встановлено, що малолітня чи неповнолітня особа, позбавлена батьківського піклування, не має законного представника, суд ухвалою встановлює над нею відповідно опіку чи піклування за поданням органу опіки та піклування, призначає опікуна або піклувальника та залучає їх до участі у справі як законних представників. У разі якщо законний представник не має права вести справу в суді з підстав, установлених законом, суд за поданням органу опіки та піклування замінює законного представника. Крім цього, суд може призначити або замінити законного представника за клопотанням малолітньої або неповнолітньої особи, якщо це відповідає її інтересам. Законні представники мають право вчиняти всі ті процесуальні дії, виконувати які могли б особи, яких вони представляють, якщо вони мали б цивільну процесуальну дієздатність.

Особливим є оформлення повноважень адвоката-представника в цивільному процесі, оскільки поряд з довіреністю надається можливість використання ордеру, виданого відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», як документа, що підтверджує його повноваження. Ордер адвоката необхідно розглядати як письмовий документ, що видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката, типова форма якого затверджена Положенням про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів²¹⁹. В ордері на надання правової допомоги має бути зазначено не абстрактний орган

²¹⁹ Положення про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів, затверджено рішенням РАУ від 17 грудня 2012 року № 36. URL: <http://web1.unba.org.ua/akti/> (дата звернення: 04.04.2019)

державної влади, а конкретна назва такого органу, зокрема суду (постанова Великої палати Верховного Суду у справі № 9901/847/18 від 05 червня 2019 року²²⁰).

У чинній редакції ЦПК України законодавець, по-перше, перетворив ордер на один з провідних документів, що підтверджують повноваження адвоката-представника в суді (ордер вже не розглядається як такий, що по суті лише формально підтверджує наявність у адвоката повноважень та не визначає їх обсяг, а слугує лише доказом укладення між адвокатом і його клієнтом договору про надання правової допомоги (ураховуючи відсутність необхідності подання до ордеру і витягу із самого договору)²²¹, по-друге, відійшов від можливості використання адвокатом-представником для посвідчення своїх повноважень таких документів, як договір про надання правової допомоги та доручення органу, який прийняв рішення про надання безоплатної правової допомоги.

Документи, що підтверджують повноваження представника, мають бути надані суду при поданні або ж заяви по суті справи (у разі подання представником такої заяви в електронній формі він може додати до неї довіреність або ордер в електронній формі, підписані електронним цифровим підписом відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему), або ж заяви, скарги, клопотання, що подаються представником до суду (якщо в справі немає підтвердження його повноваження на момент подання відповідної заяви, скарги, клопотання).

До матеріалів справи приєднуються або ж оригінали документів, що підтверджують повноваження адвоката, або ж копії з них, засвідчені суддею (відповідність копії документа оригіналу засвідчується підписом судді) чи засвідчені у визначеному законом порядку

²²⁰ Постанова Великої палати Верховного Суду у справі № 9901/847/18 від 05 червня 2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82703509>

²²¹ Булеца С.Б., Заборовський В.В. Ордер в якості документу, що посвідчує повноваження адвоката. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип 22. С. 11.; Заборовський В.В. Правова природа ордера та довіреності як документів, що підтверджують повноваження адвоката в контексті змін до процесуальних кодексів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 360. URL: http://pap.in.ua/5_2017/107.pdf (дата звернення: 04.04.2019).

(зокрема, відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат наділяється правом посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів). Слід зазначити певну непослідовність позицій Верховного Суду щодо можливості адвоката самостійно посвідчувати копії документів, що підтверджують його повноваження, а саме:

- у своїй ухвалі Касаційний цивільний суд Верховного Суду від 29 травня 2019 року (справа № 202/5348/18) вказав на неможливість посвідчення відповідності оригіналу копії ордеру самостійно адвокатом, оскільки положеннями ЦПК України і Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» такого права не передбачено²²²;
- зовсім інша позиція відтворена в постанові Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 17 грудня 2018 року (справа № 308/8995/17²²³), у якій указується на те, що повноваження адвоката як представника сторони можуть бути підтверджені копіями ордеру або довіреності, засвідченої зокрема і ним самим;
- постанова Великої палати Верховного Суду від 1 липня 2020 року (справа № 320/5420/18)²²⁴ вказує на те, що повноваження адвоката можуть підтверджуватись і завіреною копією ордеру, посвідченою зокрема й самим адвокатом (відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), якщо він веде справу в суді (наприклад, при поданні ним апеляційної скарги) та без необхідності надання копії договору.

Крім цього, довіреність або інші документи, які підтверджують повноваження представника і були посвідчені в інших державах,

²²² Ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 29 травня 2019 року (справа №202/5348/18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82065427>

²²³ Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 17 грудня 2018 року (справа № 308/8995/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78626691>

²²⁴ Постанова Великої палати Верховного Суду від 1 липня 2020 року (справа № 320/5420/18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90228541>

мають бути легалізовані в установленому законодавством порядку, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

ЦПК України урегулює й порядок припинення повноважень представника. Так, ч. 3 ст. 64 ЦПК закріплюється банкетна норма, згідно з якою підстави й порядок припинення представництва за довіреністю визначаються ЦК України (ст. 248-250). Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви. Крім того, відповідно до ч. 5 ст. 64 ЦПК України в разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі він не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору. Існування такої норми, як уже зазначалось, спрямоване на забезпечення як збереження конфіденційності отриманої представником інформації, так і дотримання принципу неприпустимості конфлікту інтересів, що є необхідними умовами існування довіри у відносинах між представником і особою, яку він представляє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного впровадження : монографія. К. : Атіка, 2011. 420 с.
2. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. 577 с.
3. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.
4. Курс цивільного процесу : підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 17.

6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
7. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
8. Русин О.Ю. Судове представництво в цивільному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. Івано-Франківськ, 2017. 221 с.